

Makul Bir Yaşam

Todd May

1955'te New York'ta doğdu. Doktora çalışmalarını 1989 yılında Penn State Üniversitesi'nde tamamladı. Hâlâ Clemson Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. Özellikle Fransız felsefesiyle ilgili çalışmalar yürüten May'ın Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Rancière gibi filozoflar ve çağdaş politik tartışmalar üzerine yazdığı pek çok kitabı vardır. Yazarın Türkçe'deki diğer eserleri: *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi* (Ayrıntı Yayınları; 2000), *Şiddetsiz Direniş* (Ayrıntı Yayınları; 2016), *Deleuze: Bir Birey Nasıl Yaşayabilir?* (Kolektif Kitap; 2017), *Ölüm: Felsefi Bir Deneme* (Say Yayınları, 2019), *Anlamlı Bir Yaşam: Sessiz Bir Evrende Anlam Arayışı* (İrene Kitap; 2022), *Kırılğan Bir Yaşam: İncinebilirliğimizi Kabullenmek* (İrene Kitap; 2022).

Bekir Aşçı

Felsefe üzerine lisans eğitimini Ege Üniversitesi'nde, aynı alanda yüksek lisans eğitimini Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde tamamladı. Hâlâ Galatasaray Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına devam ediyor. İmgelem teorisi, sanat felsefesi, tiyatro felsefesi gibi alanlarda çalışmalarını sürdürüyor. Aynı zamanda Çocuklar İçin Felsefe (P4C) alanında çalışıyor, her yaştan katılımcı ile soruşturmalar yapıyor, öğretmen eğitimleri gerçekleştiriyor. P4C alanında etkinlik gösteren İMAGİS Eğitim ve Danışmanlık şirketinin kurucu öğretmenlerindendir, ayrıca DasDas Akademi'de eğitmendir.

TODD MAY

Makul Bir Yaşam

Geri Kalanımız İçin Ahlak

İngilizceden çeviren:

Bekir Aşçı

İrene Kitap: 9

Felsefe: 3

Makul Bir Yaşam / Todd May

Özgün adı: *A Decent Life: Morality for the Rest of Us*

İngilizceden çeviren: Bekir Aşçı

ISBN: 978-605-71580-9-3

© 2019, The University of Chicago. Tüm hakları saklıdır.

The University of Chicago Press, Illinois, USA'nın izniyle yayımlanmıştır.

© İrene Kitap, 2021

Bu kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek yapılan kısa alıntılar dışında hiçbir şekilde kopyalanamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Sertifika no: 51753

Yayın yönetmeni: Levent Çeviker

Editör: Furkan Kemer

Kapak ve sayfa tasarımı: Artemis İren

Birinci basım: Nisan, 2023

Baskı: Dörtel Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Zafer Mah. 147. Sk. 9-13a Esenyurt-İstanbul

Sertifika no: 40970

İrene Kitap

Osmanağa Mah. Reşit Efendi Sok. No: 16/5, 34714, Kadıköy-İstanbul

Telefon: 0216 208 99 14

irene@irenekitap.com / www.irenekitap.com

📧 irenekitap 📞 irenekitap 📱 irenekitap

İçindekiler

<i>Çevirmenin Önsözü</i>	7
<i>Giriş</i>	11
1. Özgecilik mi Makuliyet mi?	13
2. Çevremizdekilere Karşı Makuliyet	47
3. Çemberi Genişletmek: Daha Uzaktaki Başkaları	83
4. Çemberi Genişletmek: İnsan Olmayan Hayvanlar	119
5. Siyaset ve Makuliyet	149
<i>Sonuç: Hikâyelerimiz ve Değerlerimiz</i>	189
<i>Ahlaki Makuliyete Erişmek İçin Katı ve İstisnasız</i>	
<i>Bir Şekilde İzlenmesi Gereken Dokuz Kural</i>	207
<i>Teşekkürler</i>	209
<i>Notlar</i>	211
<i>Dizin</i>	227

Çevirmenin Önsözü

Okuyucu ile yazar arasına girmek istemem. Ama birkaç dakikanızı rica edip, *A Decent Life* başlıklı bu kitabı *Makul Bir Yaşam* olarak çevirmemin nedenleri ile ilgili birkaç şey söylemek isterim.

Decent sözcüğü İngilizcede “genel kabul görmüş ahlaki ya da sosyal normlara uygun” anlamına gelmektedir. Bu anlamla bağlantılı olarak *terbiyeli*, *ahlaklı*, *iyi*, *edepli* anlamlarına da gelir. Bu sözcüğün kendisinden türetildiği *decency* sözcüğü ise bu *uygun olma durumunu* anlatmaktadır. Ya da yine gündelik olarak *terbiyeli*, *edep*, *anlayışlılık*, *nezaket* gibi anlamlara da gelir. Tek başına *makul* sözcüğünün bu *uygunluk* anlamını karşılamadığının farkındayım. Ancak Türkçede kullanılacak başka sözcüklerin de kendilerine has sıkıntıları vardı. Örneğin *decent* için “*edepli*”, *decency* için de “*edep*” ya da “*adap*” ya da “*adaba uygunluk*” gibi sözcükler tercih edilebilirdi. Kuşkusuz daha doğru bir çeviri olurdu. Arapça kökenli olan *edep* sözcüğü *iyi ahlak*, *incelik*, *terbiye ve toplumun örfüne uygun davranma* gibi anlamlara gelir. *Adap* ise aynı sözcüğün çoğuludur. Ancak Türkçede daha çok “bir işi *adabına uygun* şekilde yapmak” deyişindeki anlamıyla kullanılır. Aynı zamanda, her iki sözcüğün de kökü olan *edb* fiili, Arapçada *davet etmek* anlamına gelir ki, bu da edepli kişiyi davete icabet eden kişi olarak anlamamızı sağlar. Bu bakımdan, Türkçe düşünürken edepli kişinin davete icabet eden, katıldığı yerde o yerin kurallarına uyan, kabul görmüş ahlaki ve sosyal normlara uyan bir kişi olarak anlayabiliriz, ki *decent* sözcüğünün İngilizce

cedeki anlamı da neredeyse aynıdır. Hatta daha da ileri gidip edepli kişinin toplumun çağrısına kulak veren, ona uyan kişi olduğunu da söyleyebilir ve bundan entelektüel bir haz da alabiliriz.

Madem öyle neden *makul* demeyi tercih ettim? Bunun temelde üç nedeni var. İlk olarak edep, adap ya da edepli sözcüklerinin gündelikteki kullanım şekilleri ve taşıdıkları sosyal-kültürel yükler, kitabın anlatmak istediğinden çok okurun anlamaya alışkın olduğu şeyleri pekiştirme tehlikesini içermektedir. Bu ise May'ın genel olarak kaçınmaya gayret gösterdiği bir şeydir. Zira daha önce Türkçeye kazandırmış olduğumuz ve bu üçlemenin ilk kitabı olan *Anlamlı Bir Yaşam*'da May, tam olarak aynı gerekçelerle genel olarak *mutluluk* [İng: *happiness*] şeklinde çevrilen *Eudaimonia* [Grek.] sözcüğünü *olgunlaşma* [İng: *flourishing*] olarak çevirmeyi doğru bulduğunu söylemişti. Bu sayede okuyucular, mutluluğa dair kendi kanaatlerini kitaba taşımak yerine, *olgunlaşma* sözcüğünü teknik bir şekilde kullanıp filozofun düşüncesine odaklanabilecekti. Biz de aynı gerekçeyle *decent* sözcüğünü *makul* şeklinde karşılamayı tercih ettik. *Decency* sözcüğünü ise, *makuliyet* şeklinde karşılamayı uygun gördük.

İkinci neden ise kitabın içeriğiyle ilgili. Elinizdeki kitap boyunca May'ın yapmaya çalıştığı şey katı idealist ahlak teorileri ile ahlaki vasatlık arasında bir yerde durmaya çalışmak olarak tarif edilebilir. En iyinin ya da katı ahlak kurallarının vesayetinde yaşamaya çalışmaktansa daha makul bir yol tutmakla ilgilenir May. *Makul* sözcüğü *akılcı, akli, akla mantığa uygun, akla yatkın* gibi anlamlara gelmesinin yanı sıra, buradaki kullanımında olduğu gibi, *aşırı olmayan, uygun, elverişli* gibi sözcükleri de çağrıştırır. Makul bir kişi anlaşması kolay, aşırı uçlarda gezinmeyen, orta yol bulabileceğimiz bir kişidir örneğin. Fakat *makul* sözcüğünün hangi anlamlara geleceğini bu kitap özelinde elbette May'den okuyacağız.

Çeviri tercihimin üçüncü ve son gerekçesi ise kişisel bir beğeni meselesidir. *Edep* ve *edepli* sözcükleri, her ne kadar doğru olsalar da güzel değillerdi. Örneğin *Edepli Bir Yaşam* isimli bir kitabın hem duyuluşunun hem de çağrıştırdıklarının keyifli olmadığını düşünmekteyim. *Makul Bir Yaşam* başlığının daha *güzel* olduğunu iddia edecek olmasam bile daha *makul* olduğunu düşünüyorum.

Bekir Aşçı

Giriş

İyi bir insansınız. Bu kitabı almış olmanız bile bunun bir kanıtı. Başkalarına karşı makul bir şekilde davranmak sizin için önemli. Ama bir de Princeton'da felsefe eğitimine devam etmek isteyen, üs-telik gelecek vadeden bir lisans öğrencisi olan Matt Wage'i düşünün. Matt sevdiği bir alanda yapacağı bir kariyerin dünyaya yeterince iyi hizmet etmeyeceğine kani oldu ve bunun yerine Wall Street'te borsa simsarı olmayı seçti. Bir simsar olarak, kazancının yarısını ya da daha fazlasını hayır kurumlarına bağışlayabileceğini düşündü. Stanford Üniversitesi'nde bir öğrenci olan Alexander Berger'a da bir bakalım; araştırmaları böbrek bağışının çok tatsız bir prosedür olduğunu kanıtlasa da sağlığa tehdit oluşturmadığını gösteriyor. Böbrek bağışı bekleyenlerden oluşan liste hayli kabarık, bu yüzden böbreklerinden birini bağışlamaya karar veriyor.¹

Bu kitap Matt Wage ya da Alexander Berger'a değil, geri kalanımıza hitap eden bir felsefe kitabı. Ahlakiliğe ilişkin bir kitap elinizdeki. Benim “makuliyet” olarak adlandırdığım ahlaki bir yaşam biçimini tesis etmeye yönelik bir girişim. Çoğumuz ahlaki açıdan makul bir yaşam sürmeye çabalıyoruz. Ahlaki açıdan birer canavar değiliz belki ama birer evliya haline gelmeye de çalışmıyoruz. Burada çoğumuzun halihazırda yaptığı pek çok iyi şey üzerine düşünüyorum ama aynı zamanda geleneksel ahlak felsefesi bağlamında “en iyi yaşamı” ya da ahlaki açıdan ideal bir yaşamı sürdürme zorunluluğuna teslim olmayacağımız ahlaki gelişim yollarına da işaret ediyorum.

Dilencilere para vermeli misiniz? Et yemeyi bırakmalı mısınız? Varlığını zerre kadar umursamayan insanlar için dahi açık bir kapınız olmalı mı? Karşıt görüştekilerle politika konuşmayı denemeli misiniz? Gelin burada özgecilikten daha mütevazı ama ahlaki vasatlardan daha iyi hedeflere sahip bir yaşam hakkında birlikte düşünelim. Nasıl olur da makul bir yaşam sürebiliriz?

BİRİNCİ BÖLÜM

Özgecılık mi Makuliyet mi?

İş çıkış saatiydi. Çoğu siyahlar giyinmiş insan dalgaları ya metro istasyonuna doğru ya da oradan çıkarak birbirlerinin üzerinden geçiyordu. Kimileri banliyö trenlerine ya da uzun mesafe gidecek olan trenlere aktarma yapıyordu. Diğerleri dışarıdaki soğuktan kaçıp içeri giriyor, uzun merdivenlerden iniyor ve mağaraya benzeyen koridorlardan peronlara doğru ilerliyordu. Bu insanlar soğuğu adeta yanlarında taşıyordu, istasyona girenlerin nefesleri hâlâ buharlanıyordu. Pek çok açıdan o büyük şehirlerdeki yoğunluğu andırıyordu. Ama beklemekte olduğum perona bir tren geldiğinde farklı bir şey fark ettim.

Peron kalabalıktı, hareket edecek çok az yer olduğu için trendeki yolcuların tamamı inene kadar dışarıdaki yolcuların hiçbiri trene binmedi. Hatta sıranın başındaki yolcular trene binmeden hemen önce bir anlık bir tereddüt, saniyelik bir duraksama yaşandı. Trenin kapılarına yakın bir kişi başını uzatıp içeriye bakarak inecek kimse'nin olup olmadığını kontrol etti. Ancak o zaman vagonlara doğru genel bir devinim başlayabildi.

Bu sahne, zaman içinde Kopenhag'da karşılaşmayı umduğum bir şey haline geldi. New York'ta büyürken edindiğim deneyimler ise çok farklıydı. Metroya binmekle ilgili benim de paylaştığım bir sabırsızlık olurdu. Azımsanmayacak sayıda insan için bu sabırsızlık,

dışarı çıkan kalabalığı ikiye bölen ve içerdeki çıkarmaya çalışırken trene binmeyi kolaylaştıran yanlamasına bir harekete yol açardı. Son çıkan kişi ile ilk giren kişi arasında anlık bir tereddüt yaşanacağı ihtimali düşünülemezdi bile. Eğer birisi bunu yapsaydı, hepimiz onun ne sıkıntısı olduğunu merak ederdik. Turist olabilirlerdi ya da sadece cahil.

Kopenhag'da durum farklıydı. İnsanlar orada birbirlerini beklerler, üstelik sadece tren istasyonlarında da değil. Birisinin sıradayken bir başkasının önüne geçtiğini ya da bir başkasının bir anlık bocalaması karşısında sabırsız davrandığını hiç görmedim. Oradayken maruz kaldığım azarlanmaya en yakın şey, yanlışlıkla bir bisiklet yoluna adım atarken üzerime çevrilen bakışlar oldu. Bir bisikletçi için, trafiğin tam ortasında kaldığını bilmeyen birinin etrafından dolaşmak eğlenceli olmasa gerek.

Bu fenomeni romantikleştirmemek önemli, çünkü hem o kadar romantik değil hem de amacıma ihanet eden bir şey. Pek çok bakımdan Kopenhag da diğer büyük şehirlere benzer. İnsanlar sokaktaki yabancılara gülümsemezler. Trenlerde, otobüslerde ya da başka yerlerde aleni bir dostluk duygusuyla karşılaşmazsınız. *Tak* sözcüğü –teşekkürler– en küçük iyilikler ve hatta beklenen hizmetler için bile çeşitli biçimlerde her yerde kullanılsa da (Danimarkalılar başkalarına teşekkür etmek için fırsat kolluyor gibi görünüyorlar) Kopenhag'ın sosyal hissi diğer büyük kentsel alanlarda bulunmuş olanlara tanıdık gelecektir. Kopenhaglılar ya da genel olarak Danimarkalılar, başkalarına karşı başka bazı yerlerde görülenden daha büyük bir içtenlikle davranmazlar. (Atinalılarda daha fazla içtenlik bulduğum bir gerçek ama Yunanların kuyrukta sabırla bekleyebildiği de söylenemez.) Daha ziyade, başkalarının da orada olduğunu fark ediyor gibi görünüyorlar ya da bunu kabul etmek konusunda daha başarılılar. O başkaları da tıpkı bizim gibi, yerine getirmeye

çalıştıkları programlara, gerçekleştirmeye çalıştıkları planlara, onları ileriye taşıyan tasarılarla sahiptirler. Benim de sürdürmeye çalıştığım bir yaşamım var; gereklilikleri beni tam bu anda buraya, bu metro durağına getiren bir yaşam. Ama trenden inen bu insanlar için de öyle. Bu ise dikkate almam ya da çok daha iyisi kendi davranışlarımın doğal bir parçası haline gelsin diye kendime telkin etmem gereken bir olgudur.¹ Bu kabul, *makuliyet* diyeceğim şeyin temeli, ahlaki özüdür.

Elinizdeki kitap tam da söz konusu makuliyet hakkında. Bazen özgeci olarak da adlandırılan, ahlaki açıdan örnek teşkil eden bir insan olmakla ilgili bir kitap değil. Birbirimize borçlu olabileceğimiz temel ahlaki gereksinimlerimizi nasıl yerine getireceğimiz hakkında bir kitap da değil. Çağdaş ahlak tartışmalarının çoğu, birazdan inceleyeceğim tarzlarda bu tür meselelerle ilgili görünüyor. Benim ilğim ise farklı. Basitçe söylemek gerekirse çoğumuz ahlaki vasatlığın üzerine yükselmek istiyoruz ama yine de kendimizi bir özgeci olarak görmüyoruz; bu durumda ahlaklı bir şekilde yaşamayı nasıl düşünebiliriz? Ahlaka yaklaşımımızı nasıl çerçeveleyebiliriz? Bunu yapmanın yollarından birini kavrayabilmek için *makuliyet* sözcüğünü kullanıyorum. Benim ifade ettiğim şekliyle makuliyet, ahlak felsefesindeki görev, hak, fayda, niyet, yükümlülük ya da iyi gibi geleneksel kavramlarla ilgili değil. Yahut daha doğru bir deyişle, tüm bu kavramların sınırlarını aşar. Burada nihai iyinin ne olduğu ya da görevlerimizi nasıl tasavvur edeceğimiz ya da altından kalkabileceğimiz en iyi ahlaki karakteri oluşturmaya mecbur olup olmadığımız sorularıyla ilgilenmiyorum. Benden çok daha yetkin filozoflar yüzyıllar boyunca bu soruları tartışılar. Benim ilğimse daha mütevazı kalıyor. Çoğumuz ahlaki ışığın bir işareti haline gelmiş yaşamlar sürmekten aciziz. Yine de çoğumuz aynı zamanda ahlaki açıdan makul insanlar olmayı arzuluyoruz ve bunun nasıl olabilece-

ğine dair dağınık da olsa iyi kötü bir anlayışımız var. Bazı daha iyi anlarımızda neyin peşinde olduğumuz konusunda bizi aydınlatacak ahlaki bir makuliyetin sınırlarını belirlemenin bir yolu var mı? Ya da bu anları sürdürmek, hatta çoğaltmak için düşünümsel bir standart olarak hareket edebilecek bir çerçeve var mı? Bu kitabın tasarısı buna benzer sorularla ifade edilebilir.

FELSEFE AHLAK ÜZERİNE DÜŞÜNÜR

Kendi görüşümü ortaya koymadan önce, ahlak üzerine felsefi düşününenin mevcut durumunu gözden geçirmek için bir anlığına duralım. Mesleki yönden bu tür düşüncelere dalmamış insanlar bile –ki hemen herkes böyledir– mevcut ahlaki tartışmaları karakterize eden ahlak kavramlarına en azından aşinadır. Örneğin, amaçların araçları haklı gösterip göstermediğinin ya da doğru şeyi yapmaya niyet etmenin önemi gibi meseleler hepimiz için tanındıktır. Felsefi düşünüm bu tür soruları farklı bir dille daha resmi bir şekilde ele alır, fakat bu düşünümün kökleri her defasında insanlığın daimi kaygılarına dek izlenebilir.

Felsefi açıdan ahlaki pozisyonları üç türe ayırabiliriz: sonuççuluk, deontoloji ve erdem etiği.² Eğer peşinde olduğumuz şey özgecilikten ziyade yalın bir makuliyetse, bu pozisyonlar üzerine düşünmenin bize ihtiyacımız olan rehberliği vermediğini görürüz. İlk pozisyon, hakiki ahlaki faydanın nerede yattığını kendi adına ilan eder: sonuçlarda. Amaçların sahiden de araçları haklı çıkardığı konum budur. Tüm amaçlar tüm araçları haklı çıkarmaz elbette, ki bu tam da bazı insanların sonuççuluğun tanımıyla ilgili sıklıkla yarıldığı şeydir. Sonuççuluk, daha ziyade, en iyi olanı (“iyi” burada nasıl tanımlanırsa tanımlansın) en düşük ahlaki maliyetle teşvik edecek şekilde hareket etmemiz gerektiği görüşüdür. Bu tanım ah-